

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Калініченко Михайло Михайлович

УДК 82.091(821(73)+821.161.1)+82-343:17

**ГЕРМАН МЕЛВІЛЛ І ФЕДІР ДОСТОЄВСЬКИЙ.
АВТОРСЬКІ МІФИ В РОМАНАХ «МОБІ ДІК» ТА «ЗЛОЧИН І КАРА»**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Тернопіль – 2008

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії світової літератури Рівненського інституту слов'язознавства Київського славистичного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
ГРОМ'ЯК Роман Теодорович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри теорії літератури
та порівняльного літературознавства.

Офіційні опоненти: – доктор філологічних наук, професор
НАРІВСЬКА Валентина Данилівна,
Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара,
професор кафедри філологічної
і культурологічної підготовки журналістів;

– кандидат філологічних наук, доцент
ПАПУША Ігор Володимирович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
доцент кафедри теорії літератури та
порівняльного літературознавства.

Захист відбудеться 13 лютого 2009 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 по захисту кандидатських дисертацій при Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий "6" січня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.Б. Лановик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Виявлення типологічних збігів, сходжень та відмінностей авторських міфів у романах «Мобі Дік» Германа Мелвілла та «Злочин і кара» Федора Достоєвського відповідає тенденції сучасного українського літературознавства, яка спрямована на перегляд концепції історії світової літератури. Вихід за вузькі межі дослідницької парадигми радянських часів з її соціально заангажованими принципами аналізу літературних явищ передбачає інтеграцію у світовий культурно-інтелектуальний простір, застосування сучасних наукових теорій.

Підвищена увага до індивідуального, авторського міфу є однією з провідних особливостей сучасного стану міфокритики (впливового напрямку в англо-американському літературознавстві ХХ сторіччя) та міфопоетики (термін, що відповідає традиції окреслення наукового доробку, який всупереч постулатам офіційного радянського літературознавства створювався у працях Ю. Лотмана, Б. Успенського, З. Мінц, Є. Мелетинського, В. Топорова, С. Аверинцева, починаючи ще з 60-70-х років ХХ століття).

Українські науковці кінця ХХ сторіччя (А. Волков, Г. Грабович, О. Забужко, І. Зварич, О. Киченко, Т. Мейзерська, Я. Поліщук та ін.) також визнали актуальність питань авторизації міфу, індивідуального міфотворення, специфіки авторських міфопоетичних моделей світу. У практиці сучасних досліджень поняття «авторський міф» набирає певних термінологічних окреслень. Реалізуються уявлення про те, що авторський міф виникає внаслідок складної взаємодії позасвідомого (неусвідомленого відтворення міфологічних моделей, схем та структур) і зумисної творчої орієнтації митця на міфологізацію буття. Генезис авторського міфу зумовлений і наслідуванням прадавнього міфу, і його митецькою творчою рецепцією (модуси інтерпретації, деміфологізації, реміфологізації або неоміфологізму). Авторський міф втілює не лише міфологічну жанрову «пам'ять» (у сенсі загального бахтінського визначення «пам'яті жанру» в індивідуальній творчості та літературному процесі). Він перебуває у стані відкритості щодо впливів, які здійснюють на нього дискурсивні практики соціального, національного та культурного середовищ. У творчому процесі авторський міф впливає на ідейні концепти та художні форми, творить міфопоетику як окремих художніх творів, так і загальну міфопоетику творчості конкретних митців.

Цей науковий контекст зумовлює актуальність теми дослідження: вперше в українському літературознавстві здійснено спробу розгляду типологічних паралелей між романами «Мобі Дік» та «Злочин і кара» як творів, сумірних у аспекті авторського міфотворення і функціонування авторського міфу в таких компонентах міфопоетики обох творів, як родова рефлексія, особливості хронотопу і стратегій тексту.

Мета дисертаційної роботи: встановити типологічні збіги та відмінності авторських міфів у романах «Мобі Дік» і «Злочин і кара», типологічні трансформації їх художньої онтології і

зумовленості авторським міфотворенням родової рефлексії, хронотопу та стратегій текстів обох творів.

Мета дослідження зумовлює необхідність вирішення таких завдань:

- проаналізувати історію розвитку північноамериканських досліджень роману Германа Мелвілла «Мобі Дік» з метою виявлення її компаративістської складової; охарактеризувати наукову значущість нового вектора спрямування компаративістських мелвілівських студій: типологічного дослідження творів Г. Мелвілла і Ф.М. Достоевського;

- розглянути теоретичні засади міфокритичних і міфопоетичних досліджень романів «Мобі Дік» та «Злочин і кара»; увиразнити наукове значення переходу від завдань пошуку міфологічної основи літературних творів до вивчення конкретики процесів індивідуального міфотворення, сутності й функціонування авторських міфів у романах Мелвілла і Достоевського;

- визначити соціокультурні та індивідуально-психологічні витоки авторських міфів Мелвілла і Достоевського в романах «Мобі Дік» і «Злочин і кара»;

- дослідити типологічну подібність авторських міфів Мелвілла і Достоевського як міфів децентрованих та інтерсуб'єктних;

- окреслити типологічну подібність художньої онтології авторських міфів у романах «Мобі Дік» і «Злочин і кара»;

- простежити схожості й відмінності впливу авторських міфів на процеси родової рефлексії в обох романах;

- визначити типологічні особливості хронотопів та їх залежність від авторських міфів;

- виявити зумовлені авторськими міфами типологічні параметри стратегій тексту у романах «Мобі Дік» і «Злочин і кара».

Об'єкт дослідження – авторський міф як явище творчої свідомості і художньої практики; типологічні виміри авторського міфотворення.

Предметом дослідження є світоглядні, естетичні й художні процеси виникнення авторських міфів Мелвілла і Достоевського, їх художня онтологія і функціонування у міфопоетиці романів «Мобі Дік» і «Злочин і кара».

Матеріалом дослідження обрано романи «Мобі Дік, або Білий Кит» Германа Мелвілла і «Злочин і кара» Федора Достоевського. На певних етапах вирішення конкретних завдань розвідки аналізуються повість «Тайпі» Г. Мелвілла і «Нотатки з підпілля» Ф.М. Достоевського, публіцистичні, літературно-критичні твори і листи обох письменників.

Методологічну основу дисертаційної роботи складає комплексний підхід до типології авторського міфу та міфопоетики літературних творів. У компаративістських аспектах дослідження провідним є типологічний метод. Використано досягнення українських (А. Волков, Р. Гром'як, Т. Денисова, Д. Наливайко, С. Пригодій) і зарубіжних (М. Бахтін, Д. Дюришин, Ю. Лотман, І. Неупокоева) науковців. Методологічною базою дослідження авторського міфу є положення теорії міфу (Дж. Фрейзер, К.-Г. Юнг, Н. Фрай, Р. Чейз, С. Аверинцев, О. Козлов, О. Лосев, Є. Мелетинський, А. Нямцу, В. Топоров) і деконструктивістського аналізу (Ж. Дерріда, П. де Ман, Р. Сальдівар, В. Спейнос) міфічних компонентів у літературі.

Зв'язок з науковими темами. Дисертація виконана на кафедрі теорії та історії світової літератури Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету в руслі колективної теми «Терміносистема слов'янського літературознавства». Тему дисертації затверджено на засіданні бюро Наукової Ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 4 від 2 листопада 2006 року).

Наукова новизна роботи полягає у виборі об'єкта та методології аналізу, а також у досягненні таких основних результатів:

- виявлено типологічну спорідненість психологічних і світоглядних витоків авторського міфотворення Мелвілла і Достоевського;

- доведено, що заперечення обома митцями панівної в XIX сторіччі логоцентричної парадигми зумовило створення в романах «Мобі Дік» і «Злочин і кара» децентрованих та інтерсуб'єктних авторських міфів;

- визначено принципову спільність семантичного, змістового осереддя цих авторських міфів: віддзеркалення в них уявлень про одвічну неподільність і незлиття добра й зла у світі та людській душі;

- описано типологічну подібність художньої онтології децентрованих, інтерсуб'єктних авторських міфів у романах «Мобі Дік» і «Злочин і кара»; доведено, що їх художнє буття зумовлене єднанням суперечливих ідей та мотивів за умови внутрішнього нескінченного діалогу (у бахтінському розумінні діалогічного буття ідей) або «невирішувальної антиномії» (за термінологією Ж. Дерріди);

- розкрито типологічну подібність зумовленості авторськими міфами таких компонентів міфопоетики романів «Мобі Дік» і «Злочин і кара», як родова сутність, хронотоп і стратегії тексту.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в історико-літературних і теоретико-літературних дослідженнях творчості Г. Мелвілла і Ф.М. Достоевського; здобутими результатами можна також послуговуватися у межах лекційних курсів, спецкурсів і спецсеминарів з історії світової літератури XIX сторіччя.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри теорії та історії світової літератури Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету. Результати дослідження були викладені у вигляді доповідей на Міжнародній науковій конференції «Достоевський і слов'янський світ» (Луцьк, 2006 рік), Міжнародній науковій конференції «Етнокультурні цінності та сучасна філологія» (Рівне, 2006 рік), на Міжнародній науковій конференції «Кондратьєвські читання» (Рівне, 2007 рік), на IV – V етапах Міжвузівського наукового семінару «Терміносистема слов'янського літературознавства» (Житомир, 2006 рік; Рівне, 2007 рік), на Міжвузівському славістичному семінарі (Рівне, 2008 рік).

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (261 позиція, з них – 106 англійською мовою). Загальний обсяг роботи – 209 сторінок, 184 з яких займає основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» обґрунтовується актуальність теми, її наукова новизна, окреслюється стан вивчення проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, вказується теоретико-методологічна основа дисертації, характеризується науково-практичне значення розвідки.

У **першому розділі** – **«Історія, проблеми і перспективи порівняльного дослідження авторських міфів у романах «Мобі Дік» та «Злочин і кара»** – розглядаються генеза і складові історико-літературного дискурсу, в якому відобразились основні проблемні вузли та перспективи порівняльного дослідження авторських міфів у двох уславлених романах Г. Мелвілла і Ф.М. Достоєвського. У підрозділі 1.1. – *«Компаративістська складова сучасного мелвіллознавства: витоки проблеми «Мелвілл і Достоєвський»* – оглядово подано англо-американські дослідження роману «Мобі Дік» від 80-х років XIX сторіччя до сьогодення. У величезній кількості статей, дисертацій та монографій, які у своїй сукупності давно отримали назву «індустрії «Мобі Діка» (Г. Левін), виокремлено насамперед ту їх немалу частину, в якій роман розглянуто у компаративістському модусі. На сьогодні доведено, що ідейно-художній зміст роману «Мобі Дік» пов'язаний зі змістом більше ніж ста шістдесяти творів його західноєвропейських попередників і сучасників. Проте студії, спрямовані на виявлення контактено-генетичних зв'язків творчої свідомості Германа Мелвілла з художньо-естетичним доробком інших митців, на сьогодні вже використали свій евристичний потенціал. На часі завдання вивчення типологічних подібностей творчої свідомості автора «Білого Кита» і митців, з якими його не пов'язували відносини прямого чи опосередкованого літературного впливу (учнівства, взаємозбагачення або творчого переосмислення, заперечення певних естетичних і художніх принципів тощо).

Закономірною на цьому тлі постає необхідність застосування засад компаративістського аналізу до порівняння творів Германа Мелвілла з «далеким» (за термінологією Ю.М. Лотмана) від американської культури середини XIX сторіччя явищем літератури і культури слов'янського світу – художнім доробком Ф.М. Достоєвського. За останні три десятиріччя визначилась частина дослідників (Кінгслі Відмер, Фелікс С.А. Рістен, Волтер Р. Рід, Ф.Д. Рів, Маргарет і Браян Баклі, Н. Раттенбург, Р. Кеплан), які повною мірою розуміють правомірність і доцільність такої спрямованості компаративістських мелвілівських студій. На сторінках журналів «Левіатан» та «Цитати», цих рупорів наукової мелвілівської спільноти, з'являються статті, у яких бахтінське розуміння естетики Достоєвського проектується на романи Мелвілла. Це підтверджує актуальність завдань компаративістського розгляду творів Мелвілла і Достоєвського.

У підрозділі 1.2. – *«Романи «Мобі Дік» та «Злочин і кара» в сучасній міфокритиці і міфопоетиці»* – проаналізовано теоретичні засади міфокритичних і міфопоетичних досліджень обох романів. Розглянуто праці північноамериканських дослідників «Білого Кита», серед яких є прибічники юнгіанських (архетипних) і фрейзерівських (ритуалістичних) принципів дослідження міфічного (М. Боуен, Д. Хоффман, Т. Вудсон, Г. Слокхвер та ін.), прихильники психоаналізу,

що услід за Д.Г. Лоуренсом тлумачили міфічне підгрунття «Білого Кита», послуговуючись фрейдистською методологією (Р. Чейз, Н. Арвін, Г.А. Муррей та ін.).

Проаналізовано також міфопоетичні студії роману «Злочин і кара» в російськомовному науковому просторі: від діячів російського релігійно-філософського ренесансу (Вол. Соловйова, М. Бердяєва, С. Булгакова, В. Розанова, Л. Шестова), представників символістської критики (В'яч. Іванова, Д. Мережковського, І. Анненського.), фундаментальних праць М. Бахтіна, досліджень тартусько-московської структурально-семіотичної школи (Ю.М. Лотмана, Б.А. Успенського, В.М. Топорова) і сучасних науковців (Р. Г. Назірова, Н.Ю. Тяпугіної, Т.О. Касаткіної, Б.С. Кондратьєва та ін.).

Американським науковцям більшою мірою притаманний методологічний плюралізм (поєднання фрейзерівських, юнгіанських і психоаналітичних принципів, а згодом і звернення до ідей «нової критики», постструктуралізму, деконструктивістських настанов та практик). У працях російських вчених в одному науковому контексті сходяться ідеї академічного міфологізму XIX сторіччя, російського формалізму, релігійно-філософського ренесансу, тартусько-московської структурально-семіотичної школи і західних міфологічних шкіл. Відповідно до цих методологічних векторів сформувалися і відмінності у напрямках та результатах вивчення міфопоетики обох романів. Північноамериканські дослідники «Білого Кита» вже з 70-80-х років відійшли від пошуків лише міфологічного підтексту цього твору. Натомість актуальними стали завдання вивчення індивідуальної манери міфотворення Мелвілла. Російські науковці досі ще зосереджені здебільшого на дослідженні загальних міфопоетичних структур, відбитих у романі «Злочин і кара».

У останні десятиріччя у сприйнятті міфічного змісту романів «Мобі Дік» і «Злочин і кара» відбуваються суттєві зміни. Нові підходи реалізовано в працях прибічників американського варіанта теорії і практики деконструктивізму (Єльська школа, герменевтичний деконструктивізм). У російському літературознавстві не поширені деконструктивістські підходи до міфопоетики Достоевського. Їх стримує значна інерція концептів тартусько-московської структурально-семіотичної школи. Однак у англomовних дослідженнях романів Достоевського деконструктивістська методологія використовується багатьма науковцями. Це відкриває нові, відповідні сучасному стану гуманітарного знання, наукові обрії типологічного зіставлення авторських міфів Мелвілла і Достоевського.

Другий розділ – «Типологія авторських міфів у романах «Мобі Дік» та «Злочин і кара» – присвячений виявленню і аналізу типологічних подібностей і відмінностей авторського міфотворення Г. Мелвілла і Ф.М. Достоевського. У підрозділі 2.1. – *«Соціокультурні та індивідуально-психологічні витоки авторських міфів Мелвілла і Достоевського»* – розглянуто промовисто близькі психологічні, світоглядні, творчі риси обох митців, що вплинули на особливості їх міфотворення. Гетерогенність довкілля і неповторність особистої долі кожного не перешкоджають розумінню того, наскільки близьким було їх сприйняття світу й людини. Мелвіллу і Достоевському притаманні глибока недовіра до позитивістсько-детерміністської, логоцентричної парадигми мислення, що була типовою для їх сучасників. Існує ще одна важлива спільна особливість творчої свідомості обох митців. У Достоевського її визначив М. Бахтін: це –

інтерсуб'єктність (екзистенціальна та естетична позиція, що зумовлює постійний і нескінченний діалог авторської суб'єктної свідомості з «іншим» – зі світом і людиною, що їх зображує митець). У підрозділі наголошено, що інтерсуб'єктність – спільна ознака творчої свідомості Мелвілла і Достоевського. Для обох митців, що сприймали світ як децентроване та інтерсуб'єктне утворення, було органічним звернення до міфу.

Міф, що за своєю онтологічною сутністю є явищем децентрованим та інтерсуб'єктним, відкривав їм обрії митецького міфотворення, яке руйнувало освячене багатовіковою традицією логоцентричне сприйняття дійсності й усталені форми її художнього відтворення. Здійснений у підрозділі аналіз ранніх творів митців – повісті «Тайпі» та «Нотаток із підпілля» – уможливує окреслення типології змістової наповненості, семантичного ядра авторських міфів, що втілювалися у текстах Мелвілла і Достоевського. Обидва твори репрезентують уявлення про неподільність, нерозривність і водночас незлиття добра й зла у світі та людській душі. Підкреслено, що ці феномени набувають у обох митців особливого статусу, що унеможливує зв'язок з позитивістським, детерміністським мисленням і формами художнього осягнення реальності, які базувались би на принципах лінарного, каузального, діалектичного розуміння і відтворення всебічних зв'язків між об'єктами.

У підрозділі 2.2. – *«Децентрованість та інтерсуб'єктність авторських міфів Мелвілла і Достоевського»* – з'ясовуються правомірність і межі застосування до авторських міфів Мелвілла і Достоевського понять «змістова наповненість» і «семантичне ядро». Більшість міфокритичних (США) і міфопоетичних (радянський і пострадянський наукові контексти) інтерпретацій обох творів зумовлена переконаністю дослідників у необхідності і можливості визначити «центр», найголовніше змістова осереддя авторського міфу в кожному з романів. Наше трактування понять «змістова наповненість» і «семантичне ядро» кореспондує з ідеями М.М. Бахтіна і теоретичними настановами Жака Дерріди, які походять ще з його промови 1966 року в університеті Джона Гопкінса. Дерріда не лише окреслив необхідність децентрування структур мислення та відмови від намагань розглядати текст як тоталізовану замкнуту цілість. Він руйнував і освячене авторитетом Леві-Стросса структуралістське розуміння міфу як утворення, організаційним центром якого виступають бінарні опозиції. Ядро авторського міфу, на думку Дерріди, є полем нескінченної, «вільної гри» відмінностей («заміщень») змісту і значень у скінченних межах, їх «невирішувальних» антиномій.

У підрозділі наголошується, що семантичні осереддя авторських міфів романів «Мобі Дік» та «Злочин і кара» є типологічно подібними, оскільки в кожному репрезентовано загальні міфічні мотиви і архетипи, пов'язані з прадавніми уявленнями людства про неподільність, нерозривність й водночас незлиття добра і зла у світі та людській душі. Їх художнє буття не зумовлене позитивістською парадигмою і відповідними формами художнього моделювання реальності. Семантичне ядро в обох романах реалізується на умовах загальної децентрованості художніх рішень, внутрішньої інтерсуб'єктності. Авторські міфи в романах «Мобі Дік» і «Злочин і кара» заперечують традиційну логоцентричну опозицію «добро – зло». Місце бінарного протиставлення займає «невирішувальна» антиномія. Добро й зло існують в авторських міфах Мелвілла і Достоевського не на умовах взаємного заперечення, не за принципом «або – або».

Кожен з цих антагоністичних міфічних первнів для уможливлення власної реалізації має постійно відображатися у дзеркалі іншого, між ними відбувається постійний і нескінченний внутрішній діалог, який ніколи не може припинитися, дійти до якогось остаточного вирішення.

Підрозділ 2.3. – «Художня онтологія авторських міфів у романах «Мобі Дік» та «Злочин і кара» – присвячено аналізу конкретики проявів типологічної подібності художньої онтології авторських міфів. Художнє буття авторського міфу в романі про Білого Кита реалізується насамперед у наративі Ізмаїла. Найчастіше Ізмаїл звертається до класичної грецької міфології та міфології Старого Заповіту. Загальна міфічна «палітра» наратора моделює ще й міфи і міфічні мотиви, запозичені з гностицизму, з християнських еретичних вчень, з давніх релігій Сходу (зороастризму, маніхейства). Ізмаїл небайдужий до ісламу, індуїзму, до вірувань давніх китайців, народів Полінезії, єгипетської, асирійської міфологій. Наратор згадує релігійні переконання американських квакерів, пресвітеріанців, конгрегаціоналістів, шейкерів. Моряк-філософ полюбляє використовувати новітні та освячені віками літературні міфологеми. Усі ці міфічні компоненти наративу Ізмаїла ретельно систематизовані в працях багатьох північноамериканських дослідників і вчених із пострадянського простору. Дублювати результати цих зусиль, екстенсивних за своєю спрямованістю, немає потреби. Увагу в підрозділі зосереджено на діалогічних, інтерсуб'єктних зв'язках (на «вільній грі») міфічних компонентів наративу Ізмаїла та на ролі цих зв'язків у художньому світі.

Саме «вільна гра» міфічних компонентів зумовлює складність і суперечливість образу капітана Ахаба. У своїй боротьбі проти Білого Кита він постає і як втілення зла, як носій руйнівного індивідуалізму, і як уособлення безкорисливого добра, як герой, що прагне врятувати світ від зла, втіленого в киті-убивці, та виступає проти загальної несправедливості буття, його ворожості людині. Жодна з цих складових образу Ахаба (чи індивідуалістична, чи альтруїстична) у романі не переважає – і це відповідає сутності і художній онтології авторського міфу. Особливого значення у наративі, що окреслює формат образу Ахаба, набуває «вільна гра» інтенцій міфів про Йону, Йова і Прометей. Біблійний Йона перебував у череві кита. Ахаб після першої зустрічі з Мобі Діком, скалічений та принижений, довго лежав у глибині, в череві корабля. Втім, на відміну від Йони, якому відкрилося розуміння безмежності Божого добра, він після нестерпних страждань тіла і душі стає на бік зла. У наративі Ізмаїла актуалізована також інтенція біблійного міфу про Йова: «...ось тепер цей сивоголовий нечестивець із прокльонами ганявся по всьому світу за Йововим китом...». Зрештою, інтенції міфів про Йону та Йова висвітлюють Ахаба не лише як прибічника зла, оскільки біблійні розповіді про Йону та Йова закінчуються наверненням до Бога, до розуміння його всеосяжного добра. Відбувається саме те, що має відбуватися внаслідок реалізації децентрованої, інтерсуб'єктної семантики мелвілівського авторського міфу: центральний образ роману перетворюється на надскладне семантичне утворення, в якому жодна з його складових – добра або зла – не переважає. Семантична амбівалентність образу Ахаба уявнюється також на тлі іншого міфу – міфу про Прометей. В античній міфології Прометей не лише страдник, який приніс себе в жертву, дарувавши людям вогонь. Існувала ще й традиція зображення Прометей як негативного героя, в провину якому ставилось те, що, створивши людей, він піклувався насамперед про їх тіло, а з

душевних здібностей дарував лише левову злість і шаленство. Всі ці – позитивні й негативні – компоненти міфу про Прометея проектуються в романі на образ капітана Ахаба.

Аналіз, здійснений у підрозділі, дозволяє стверджувати, що принципово подібним чином семантичне ядро авторського міфу зумовлює сутність образу ворога капітана Ахаба – Мобі Діка. Білий Кит порівнюється з конем смерті – «білим конем» із Об’явлення Іоанна Богослова, «білим конем» Апокаліпсису. Ці міфічні мотиви окреслюють злу сутність образу Мобі Діка. Але інші міфічні мотиви повертають образ Кита (подібно до того, що відбувається з образом Ахаба) у протилежний бік. Кит уособлює також благу велич та мудрість природи, світу як Божого творіння («божественний Білий Кит»; «величне божество явилось людям»). У «вільній грі» різних, негативних і позитивних інтенцій, у дивному, суперечливому діалозі мотивів найлютішої ненависті та жаху з мотивами зовсім іншими, до них не подібними, – в їх обоєльному витісненні й заміщенні реалізується змістова наповненість авторського міфу. Ця художня онтологія авторського міфу зумовлює єдність образів капітана Ахаба й Білого Кита і взагалі єднає всі образи цього твору. Міфологізований мотив білості («жахлива краса» білості) єднає Кита, капітана Ахаба, також затаврованого білою смугою, «що тягнеться від маківки аж до п’ят», і всю команду «Пеквода», прикрашеного білими китовими кістками.

Змістове осереддя авторського міфу Достоевського також реалізується на умовах постійної, нескінченної «вільної гри» його внутрішніх складових. Здійснюється процес постійної руйнації власної ідентичності кожного міфічного мотиву, її витіснення й заміщення іншою. Саме в цьому процесі у романі «Злочин і кара», подібно до роману «Мобі Дік», реалізується художня онтологія авторського міфу. Достоевський, як і Мелвілл, використовує багату палітру біблійних міфічних мотивів. Однак, на відміну від автора «Кита», він майже не звертається до класичних античних міфів. Автор «Кита» вдається до експліцитних та імпліцитних форм, Достоевський віддає перевагу імпліцитним формам. До того ж Достоевський, також на відміну від Мелвілла, активно використовує сучасну йому суспільну міфологію. Насамперед він звертається до наполеонівського міфу, який у його творчій свідомості був зумовлений зростанням проявів індивідуалізму й егоїзму в суспільній моралі XIX сторіччя. Сплетіння біблійних міфічних мотивів (мотиви, пов’язані з центральною постаттю християнського віровчення, з уособленням християнської ідеї добра – Сином Божим, Ісусом Христом, і з біблійною оповіддю про воскресіння Лазаря) з сучасною міфологією є важливою ознакою художньої онтології авторського міфу. Така семантична полівалентність призводить до невизначеності (у сенсі неможливості остаточного рішення) у зіткненні, протиборстві антитетичних, протилежних складових «теорії» Раскольников: егоїстичної (злочин заради утвердження особистості) та альтруїстичної (бажання утвердити у світі справедливість).

Третій розділ – «Авторські міфи і типологічні виміри міфопоетики романів «Мобі Дік» та «Злочин і кара» – присвячений вивченню міфопоетики обох романів у її зумовленості авторськими міфами. У підрозділі 3.1. – *«Авторський міф і родова рефлексія»* – розглянуто особливості жанрово-родових ознак романів «Мобі Дік» і «Злочин і кара». Здійснений аналіз дає підстави вказати на типологічну подібність міфопоетики обох творів у форматі їх родової сутності. Саме децентрованість, інтерсуб’єктність авторських міфів Мелвілла і Достоевського

зумовлює родову рефлексію, наявну в їх творах. Обидва романи не мають чіткої та одномірної родової визначеності (єдиного родового «центру»). Епічна і драматична складові художнього зображення перебувають у стані обопільного витіснення і заміщення однієї родової складової іншою – стані родової рефлексії. Ця родова рефлексія сприяє збагаченню художнього світу обох романів, повноті втілення авторських задумів.

Простежена конкретика процесів родової рефлексії: виявлена типологічна динаміка драматизації епосу, його проникнення в драматичне зображення. В обох романах наявні «сцени-епізоди» (за термінологією В. Дніпрова), у яких епічне зображення, зберігаючи свою родову сутність, вбирає драматичні ознаки: зображення подій гранично унаочнюється, читач немовби стає їх свідком у чуттєво-сенсорній конкретиці та дієвості. При цьому гостроту драматичної напруженості підкреслюють засоби суто епічні – дається взнаки процес родової рефлексії. В обох романах моделюються також «сцени-дії», у яких провідну роль відіграє суб'єктне слово героїв. Воно репрезентує пластику фізичних і психологічних процесів – відтворює буття в драматичній формі. Водночас позначені яскравою конфліктністю та дієвістю «сцени-дії» не втрачають тяжіння до епічної, оповідальної форми відтворення буття, яка, з одного боку, посилює енергетику драматичного зображення, а, з іншого, – привносить у текст компоненти суто епічної змістово-формальної виразності.

Типологічна подібність процесів родової рефлексії у романах «Мобі Дік» та «Злочин і кара» є проявом спорідненості авторських міфів. Децентрована, інтерсуб'єктна сутність авторського міфу зумовлює у обох романах відсутність сталого родового «центру», стимулює описані в розділі процеси взаємного витіснення й заміщення епічних і драматичних складових.

У підрозділі 3.2. – «*Авторський міф і хронотон*» – аналізуються типологічні аналогії між хронотопами романів «Мобі Дік» і «Злочин і кара». Розгляд часопросторових вимірів романів засвідчує їх типологічну сумірність. Час і простір зумовлені у них складною семантикою авторських міфів. Це відбувається вже з самого початку кожного з творів у змалюванні просторового образу того середовища, що оточує героїв романів, – стихії океану і Петербурга. Образ океану, його величних вод як «незбагненої таїни життя», реалізується як семантичне утворення, в якому суб'єктність Ізмаїла-наратора свідомо відмовляється шукати найменші ознаки застиглого, повною мірою реалізованого, однозначного змісту. Можливість одновимірної семантики руйнують інтенції давніх міфів («...Чому старовинні перси вважали море священним? Чому греки приділили йому окреме божество, і то рідного брата самого Зевса? Безперечно, все це щось та означає. А ще глибше значення є в історії Нарциса...»). Образ океану та його величних вод позбавлений семантичного центру, в ньому здійснюється «вільна гра» змістових компонентів. Образ Петербурга у сприйнятті Раскольников, подібно до стихії моря у сприйнятті Ізмаїла, також міфологізується. На нього поширено інтенції біблійного міфу. У Євангелії від Марка Христос змушує біса, «духа німого і сліпого», полишити тіло людини. Подібний образ – образ німого та глухого духа – відчуває Раскольников, дивлячись на панораму Петербурга. Величний і загадковий образ Петербурга є для Раскольника функціонально тим, чим для Ізмаїла є образ океану, – уособленням загадковості буття, неможливості відшукати якесь однозначне, остаточне його розуміння.

Водночас хронотопи в обох романах є не просто тим, що породжене і зумовлене авторськими міфами. Хронотопи створюють умови реалізації індивідуального міфотворення, стають тими «воротами», які, за визначенням М. Бахтіна, відкривають шляхи втілення семантичного осереддя авторських міфів. Подібно до того, як у авторських міфах відсутня застигла семантична визначеність, так і в хронотопах обох романів не існує завершеності, незмінності часопросторових вимірів. Постійна мінливість хронотопів, їх перебування у стані зміни своєї сутності – важливий атрибут міфопоетики творів. Поряд із відтворенням буття героїв у конкретному часопросторовому вимірі митці використовують інші часопросторові «координати», що занурюють існування персонажів у «плинну вічність», у «домойсеївське, правічне існування невимовної страхітливості кита» (Мелвілл) та у вічність «на аршині пространства», у прадавнє буття «Авраама и стад его» (Достоевський). Історично зумовлений час і простір співіснують разом і одночасно з міфічними, циклічними ознаками часу й простору. Різні часопросторові виміри перебувають у романах «Мобі Дік» і «Злочин і кара» у стані обопільного витіснення й заміщення, у стані їх взаємодоповнення і взаємозаперечення.

Важливим модусом типології хронотопів обох романів є також обопільна здатність їх часу і простору до взаємного витіснення і заміщення, спроможність часу перетворюватися на простір і навпаки. Саме внаслідок такої «вільної гри» часопросторових вимірів обидва романи породжують відчуття вічності – незмінної циклічності міфічного часу з його вічним повторенням, колообігом всього, що вже існувало та існує в бутті. Час і простір, пов'язані з невіршувальними антиноміями семантичного ядра авторських міфів, забезпечують обом митцям можливість поєднувати в художньому світі реалії духовного життя своїх сучасників з незавершеністю вічного пошуку першооснов людського буття, досліджувати прадавні й незмінні протиріччя людського духу, вічне протистояння та співіснування добра й зла в свідомості людини і у духовному бутті її суспільного оточення.

У підрозділі 3.3. – «*Авторський міф і стратегія тексту*» – здійснено типологічний аналіз тих аспектів стратегії тексту романів «Мобі Дік» та «Злочин і кара», які безпосередньо зумовлені сутністю авторських міфів митців.

Стратегія тексту, притаманна роману про Білого Кита, починає виявляти свою сутність уже з тих сторінок, які зазвичай викликають здивування читача. На них вміщено ті структурні частини тексту, які, на відміну від наступних 135-ти розділів, не позначені номерами – «Етимології» та «Цитати». Це довжелезний ряд згадок про китів, у якому є іронія, і весела балаканина, і серйозність, напрочуд подібна до цілком поважної наукової манери викладу фактів. Здається, тут не пропонується жодний дороговказ. Однак підказки, що поступово уявляють наскрізний принцип стратегії тексту, все ж присутні. Одна з них – це міркування Мелвілла про літеру «Н», яка не вимовляється і є нечутою в англійському слові кит («WHALE»): «Коли ви беретеся школити інших і навчати їх тому, як риба-кит має називатися в нашій мові – WHALE, і пропустите через невігластво літеру Н, хоч вона містить мало не все значення слова, то ви введете людей в оману. Гаклейт». Літера «Н» (графічна ознака слова) задає існування у стані відсутності. Але без неї, без цієї графічної примари, що позбавлена живого фонетичного буття у вимові, не може існувати значення слова «Кит», як ключового слова всього роману. Стратегічна

підказка спонукає читача до розуміння того, в який текст він занурюється: тут існує те, що позбавлене справжнього життя. Водночас неіснуюче може ставати явним, отримувати незаперечне буття, вкрай важливе для розгортання художнього світу роману. Стратегія тексту з перших же рядків готує читача до сприйняття «вільної гри» складових авторського міфу, до осягнення невіршувальних антиномій їх протистояння та єдності.

Достоевський у свій спосіб дає пильним читачам вказівки, які допомагають та спонукають зрозуміти принципову неможливість однозначного, позбавленого загадок, протиріч та «невіршувальностей» сприйняття його тексту. З самого початку роману текст постійно «сигналізує» читачам про присутність у ньому таких протиріч, які ставлять під сумнів, підривають або взагалі нищать можливість цілісного сприйняття художнього світу. За спостереженнями В.М. Топорова, особливу роль у міфологізованому художньому світі роману «Злочин і кара» відіграють слова «вдруг», «странный», «странно», «странное дело». Вони маркують ситуації невіршувального психологічного стану героїв роману, загострюють читацьке сприйняття невіршувальних антиномій авторського міфу.

Принципова подібність стратегій тексту виявляє себе також у постійному стимулюванні та водночас не менш послідовному підриві читацьких очікувань неминучості та близькості розв'язки сюжету в обох творах. Текст роману «Злочин і кара» неухильно формує читацьку переконаність, що Раскольников не витримає тягара злочину і неодмінно буде покараний – як судом особистого сумління, так і офіційним судочинством. Читач отримує з тексту прозорі, цілком однозначні підказки. У «Киті» з самого початку розгортання сюжетних подій текст також підказує читачеві майбутню розв'язку, формує переконаність, що вона неодмінно буде трагічною. Водночас в обох романах наявні засадничо інші стратегічні настанови тексту. Вони послідовно підривають очікування невідвортної розв'язки. Отже, загальна стратегія тексту в обох романах є подібною, оскільки, з одного боку, читач отримує з тексту вказівки, які стимулюють його очікування розв'язки, з іншого – стратегія обох текстів базується на постійній затримці реалізації читацьких очікувань. Читацька рецепція ускладнюється, стає неоднорівною, в ній проступають протиріччя і вирують внутрішні конфлікти, зумовлені постійним процесом виникнення певних очікувань та їх розвіюванням, підривом.

ВИСНОВКИ

1. Здійснений у дисертації огляд наукового дискурсу з приводу формування компаративістської складової північноамериканського мелвіллознавства підтвердив актуальність теми «Мелвілл і Достоевський» і завдань типологічного зіставлення романів «Мобі Дік» та «Злочин і кара» в аспекті авторського міфотворення.

2. Розгляд теоретичних засад міфокритичних і міфопоетичних досліджень романів «Мобі Дік» та «Злочин і кара» увиразнив наукове значення типологічного порівняння децентрованої, інтерсуб'єктної сутності авторських міфів, змодельованих у обох творах.

3. Виявлено спільні психологічні та світоглядні витоки авторського міфотворення Мелвілла і Достоевського. Позитивістськи-детерміністська, логоцентрична парадигма мислення, що панувала в XIX сторіччі, ідеологічні й художні намагання створювати несуперечливі, остаточні концепції буття, прогресистські теорії історичного, духовного розвитку, – все це викликало спротив і Мелвілла, і Достоевського. Заперечення логоцентричної парадигми мислення зумовило другу спільну іпостась їх творчих особистостей: обидва потрактували людську свідомість як утворення інтерсуб'єктне за його природою та сутністю. Децентроване, інтерсуб'єктне сприйняття людини і буття ідей закономірно провадило обох митців до міфотворчості як антитези логоцентричній традиції. Здійснений у дисертації аналіз текстів «Тайпі» та «Нотаток з підпілля» дав підстави стверджувати, що вже в цих ранніх творах Мелвілл і Достоевський вдалися до творення авторських міфів, змістова наповненість, семантичне ядро яких відбивали уявлення про одвічну, неподільну єдність і незлиття добра й зла в людській душі.

4. Окреслено межі застосування до авторських міфів Мелвілла і Достоевського понять «змістова наповненість» і «семантичне ядро», які у нашому трактуванні спираються на ідеї Михайла Бахтіна та Жака Дерріди. У їх світлі ядро авторського міфу постає як художня реалізація нескінченного та незавершеного внутрішнього діалогу (у бахтінському сенсі) складових авторського міфу або (за термінологію Дерріди) як поле «вільної», нескінченної «гри» відмінностей («заміщень») їх змісту і значень у певних межах. Семантичне осереддя авторського міфу втілюється на онтологічних умовах постійного оприсутнення своєї відсутності. Воно перебуває у стані внутрішньої нестабільності, допускає «вільну гру» (діалог) своїх складових, їх взаємне витіснення та заміщення, провокування багатозначних відмінностей. Змістова, семантична ядро авторського міфу уможливує, зумовлює різні міфічні мотиви, кожен з яких спроможний руйнувати власну ідентичність. Кожен міф, що охоплюється семантикою авторського міфу, вступає в таку «вільну гру», нескінченний і незавершений діалог з іншими міфами і міфічними мотивами.

5. Виявлено і простежено типологічні подібності художньої онтології авторських міфів у романах «Мобі Дік» та «Злочин і кара». По-перше, в авторських міфах Мелвілла і Достоевського не існує і просто не може існувати чітко окресленого, одномірного семантичного центру. На різних сторінках кожного з романів авторські міфи постають різними, вони нескінченно змінюють свою змістовість. Ядром кожного з авторських міфів виступає принципово нестабільний, постійно плинний семантичний комплекс. Він вбирає в себе різні міфічні мотиви: мотиви протистояння людини та сил Бога, мотиви гріхопадіння, егоїзму, індивідуалістичного воління. До цього комплексу долучаються також мотиви класичних античних і християнських міфів, літературні й суспільні міфологеми, що відбивають уявлення про двоїсту сутність людини (її тяжіння водночас і до добра, і до зла). Наявні також певні розбіжності: Мелвілл більшою мірою, ніж Достоевський, використовує класичну міфологію; у зверненні до християнської міфології автор «Кита» вдається до експліцитних та імпліцитних форм, у Достоевського переважають імпліцитні форми.

По-друге, художня онтологія авторських міфів у цих романах є інтерсуб'єктною у своїх проявах і сутності. Художнє буття авторських міфів зумовлене тим, що вони поєднують

суперечливі ідеї і мотиви на умовах їх внутрішнього нескінченного діалогу. Саме тому семантичне ядро авторських міфів втілюється як складне, полівалентне утворення, що зумовлює складність, амбівалентність усіх змістових і формальних компонентів обох романів. Насамперед це позначається на складності й суперечливості ідейного змісту. Головний герой Мелвілла, капітан Ахаб постає одночасно і як носій небезпечного індивідуалізму, що прирікає на загибель всю команду «Пеквода», і як герой, що жертвує собою та іншими заради подолання Зла, втіленого у киті-убивці. Жодна з цих складових образу Ахаба (індивідуалістична або альтруїстична) у романі не домінує – і це відповідає децентрованої, інтерсуб'єктній сутності та художній онтології авторського міфу. У романі «Злочин і кара» семантична полівалентність авторського міфу призводить до ідентичної невизначеності у протиставленні егоїстичної й альтруїстичної складових «теорії» Раскольниковова.

6. Типологічна подібність художньої онтології авторських міфів зумовлює принципову спорідненість міфопоетики романів «Мобі Дік» та «Злочин і кара». Родова належність обох творів зумовлюється процесом родової рефлексії: епічні та драматичні складові художнього світу постійно взаємно витісняються й заміщуються. Родова конфігурація романів нічим не скута, не обмежена, їй не властиві завершеність і сталість. У ній триває незавершений внутрішній «діалог» між різними родовими полюсами творів, спричиняючи перехід від епічних форм зображення до драматичних форм і навпаки. Виявлені та описані прояви родової рефлексії є безпосереднім проявом художньої онтології авторських міфів.

7. Децентрована та інтерсуб'єктна семантика авторських міфів вплинула на часопросторові параметри художнього світу романів «Мобі Дік» і «Злочин і кара». Невирішувальні антиномії авторських міфів зумовили у хронотопах романів відсутність завершених і незмінних часопросторових художніх вимірів. Конкретні реалії історичного і біографічного буття героїв співіснують на умовах обоюдно витіснення і заміщення з часопросторовим координатами, які репрезентують міфічний хронотоп з циклічними ознаками часу і простору. Суттєвою типологічною прикметою хронотопів у обох творах є і спроможність їх часу і простору взаємно заміщуватися й перетворюватися: час на простір і навпаки. Ця «вільна гра» часопросторових мутацій наближає хронотопи романів до буття вічності, уможливорює Мелвіллу і Достоєвському пов'язувати духовне життя своїх сучасників з прадавніми протиріччями людського духу, з неподільністю добра й зла в свідомості людини та у духовному бутті суспільства.

8. Досліджені у дисертації типологічні збіги авторських міфів і міфопоетики віддзеркалюються у принциповій подібності стратегій тексту, що формують важливі особливості читацької рецепції. Тексти романів «Мобі Дік» і «Злочин і кара» постійно надають читачеві «сигнали» про наявність протиріч, які ставлять під сумнів, підривають або взагалі руйнують цілісне сприйняття творів. Читачі занурюються в атмосферу змістової невизначеності, постійного виникнення семантичних протилежностей, у художнє буття неподільності та незлиття добра й зла в семантичному осередді авторських міфів. Стратегії текстів провокують читацьку рецепцію, в якій утворюються протиріччя та внутрішні конфлікти, зумовлені постійним виникненням певних очікувань та їх запереченням, підривом. Такі стратегії тексту готують читачів до

сприйняття «вільної гри» складових авторського міфу, до розуміння невіршувальності їх антиномій.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

Основні публікації

1. Калініченко М. Християнські мотиви у поетиці роману Германа Мелвілла «Мобі Дік» / Михайло Калініченко // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство : зб. наук. праць / [ред. кол. Я.О. Поліщук та ін.]. – Рівне : Перспектива, 2002. – Випуск XI. – С. 178 – 182.
2. Калініченко М.М. «Я написав Євангеліє нашого часу...». Роман Германа Мелвілла «Мобі Дік» / Михайло Михайлович Калініченко // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2003. – № 7. – С. 50 – 59.
3. Калініченко М.М. Жанрова типологія романів «Мобі Дік, або Білий Кит» Г. Мелвілла та «Злочин і кара» Ф.М. Достоєвського / Михайло Михайлович Калініченко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка / [ред. кол. П.Ю. Саух та ін.]. – Житомир : Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2006. – Випуск 26. – С. 170 – 172.
4. Калініченко М.М. Літературно-критична рецепція творчості Ф.М. Достоєвського північноамериканськими дослідниками роману Г. Мелвілла «Мобі Дік, або Білий Кит» / Михайло Михайлович Калініченко // Проблеми славістики / [ред. кол. В.С. Зубович та ін.]. – Луцьк : Волинський державний університет імені Лесі Українки ; Волинський Академічний Дім, 2006. – Число 1 – 4. – С. 23 – 30.
5. Калініченко М.М. Компаративістська складова сучасного мелвіллознавства: витоки проблеми «Мелвілл і Достоєвський» / Михайло Михайлович Калініченко // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки / [ред. кол. С.Я. Харченко та ін.]. – Луганськ : Видавництво ЛНПУ імені Тараса Шевченка «Альма-матер», 2007. – № 22 (138). Частина 1. – С. 48 – 61.
6. Калініченко М. Авторські міфи та стратегії тексту в романах «Мобі Дік» Г. Мелвілла та «Злочин і кара» Ф. М. Достоєвського / Михайло Калініченко // *Studia methodologica* : альманах / [ред. кол. О. Лещак та ін.]. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 23. – С. 106 – 111.

Додаткові публікації

1. Калініченко М.М. Роман Германа Мелвілла «Мобі Дік» і розвиток американського романтизму. Стаття I / Михайло Михайлович Калініченко // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2003. – № 3. – С. 50 – 56.
2. Калініченко М.М. Роман Германа Мелвілла «Мобі Дік» і розвиток американського романтизму. Стаття II / Михайло Михайлович Калініченко // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2003. – № 4. – С. 52 – 54.

3. Калініченко М.М. Це справжня релігія радості («Багряна літера» Н. Готорна та розвиток образної свідомості у північноамериканському романтизмі) / Михайло Михайлович Калініченко // Слов'янський вісник Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету. Серія «Філологічні науки»: зб. наук. праць. – Рівне : РІСКСУ, 2003. – Випуск 3. – С. 170 – 174.

4. Калініченко М.М. Невідомий Мелвілл / Михайло Михайлович Калініченко // Слов'янський вісник Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету. Серія «Філологічні науки»: зб. наук. праць. – Рівне : РІСКСУ, 2003. – Випуск 4. – С. 252 – 256. – Рец. на кн. : Parker H. Herman Melville : A Biography : in two volumes / Hershel Parker. – Baltimore, Maryland : The Johns Hopkins University Press, 1996 – .

Т. 1 : 1819 – 1851. – 1996. – 941 p. : ill.

Т. 2 : 1851 – 1891. – 2002. – 997 p. : ill.

5. Калініченко М. Децентрованість й інтерсуб'єктивність авторських міфів у романах «Мобі Дік» Г. Мелвілла та «Злочин і кара» Ф.М. Достоевського / Михайло Калініченко // Волинь філологічна: текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті: зб. наук. праць / [упоряд. Л. Оляндер]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Вип. 6: У 2-х ч. – Ч. II. – С. 366 – 378.

6. Калініченко М. Ще раз про Мелвілла, або «Там, де закінчується документ...» / Михайло Калініченко // «Всесвіт» – журнал іноземної літератури. – 2008. – № 7 – 8. – С. 192 – 195.

АНОТАЦІЯ

Калініченко М.М. Герман Мелвілл і Федір Достоєвський. Авторські міфи в романах «Мобі Дік» та «Злочин і кара». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2008.

У дисертації досліджується типологія авторських міфів у романах «Мобі Дік» та «Злочин і кара». Авторський міф розглядається як художнє втілення складної взаємодії позасвідомого (неусвідомленого відтворення міфологічних моделей, схем і мотивів) та їх митецької творчої рецепції, свідомої орієнтації митця на міфологізацію буття.

Увиразнено наукову значущість типологічного вивчення конкретики процесів авторизації міфу, сутності й функціонування авторських міфів Мелвілла і Достоєвського. Визначено соціокультурні, індивідуально-психологічні витоки авторських міфів митців, їх типологічну подібність як міфів децентрованих та інтерсуб'єктних, споріднених у художній онтології. Простежено прояви типологічної схожості і відмінності міфопоетики романів «Мобі Дік» та «Злочин і кара» на рівнях родової сутності, особливостей хронотопу і стратегій текстів.

Ключові слова: авторський міф, логоцентризм, діалог, деконструкція, художня онтологія, родова рефлексія, хронотоп, стратегія тексту.

АННОТАЦИЯ

Калиниченко М.М. Герман Мелвилл и Федор Достоевский. Авторские мифы в романах «Моби Дик» и «Преступление и наказание». – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2008.

В диссертации исследуется типология авторских мифов в романах «Моби Дик» и «Преступление и наказание». Актуальность темы обоснована результатами изучения компаративистского дискурса, создававшегося еще с 80-х годов XIX столетия усилиями англо-американских исследователей романа «Моби Дик».

Авторский миф трактуется как художественное воплощение результатов взаимодействия мифологических моделей, схем и мотивов с авторской установкой на мифологизацию бытия. Осуществлен анализ теоретических принципов мифокритических (США) и мифопоэтических (от наследия русского религиозно-философского ренессанса и символистской критики до постсоветского историко-литературного контекста) исследований романов «Моби Дик» и «Преступление и наказание». Выявлена теоретическая и историко-литературная значимость перехода от изучения мифологического субстрата этих произведений к исследованию конкретики процессов авторизации мифа, сущности и типологической близости индивидуального мифотворчества Мелвилла и Достоевского.

Теоретические принципы предпринятого в диссертации анализа авторских мифов в романах «Моби Дик» и «Преступление и наказание» корреспондируют с идеями М. Бахтина и Ж. Деррида. Выявлена типологическая схожесть истоков авторского мифотворчества Мелвилла и Достоевского (анализом охвачены литературно-критические выступления писателей, письма и ранние произведения – «Тайпи» и «Записки из подполья»). Установлено, что оба художника преодолевали логоцентрическую традицию мышления и творчества, их авторское мифотворчество развивалось в процессе децентрации и интерсубъектности художественных решений. Определена принципиальная общность содержательного средоточия авторских мифов в романах «Моби Дик» и «Преступление и наказание»: в них отражены древнейшие мифические представления о вечной неразделимости и неслиянности, единстве и неразрешимом противоборстве добра и зла в универсуме и человеческой душе.

Описана принципиальная типологическая общность художественной онтологии децентрированных, интерсубъектных авторских мифов в романах «Моби Дик» и «Преступление и наказание»: их художественное бытие обусловлено единением противостоящих идей и мотивов на условиях незавершенного и незавершимого диалога (в бахтинском понимании диалогической реализации идей), их «свободной» игры, «неразрешимой антиномичности» (по терминологии Ж. Деррида).

Выявлена типологическая общность мифопоэтики романов «Моби Дик» и «Преступление и наказание». Одним из непосредственных проявлений сходства их мифопоэтики является рефлексия родовой содержательно-формальной сущности: процессы незавершимого «диалога»

между родовыми составляющими (драматизация эпического изображения и привнесение эпических элементов в драматизированное воссоздание событий и психологических состояний).

Децентрированность и интерсубъектность авторских мифов формируют особые временные и пространственные параметры произведений. Хронотопы романов лишены завершенных и неизменных примет. Обстоятельства исторического и индивидуального бытия героев реализуются в условиях их вытеснения и замещения временными и пространственными координатами, характерными для цикличности мифического хронотопа.

Децентрированные, интерсубъектные мифы определяют типологически близкие особенности стратегии текстов романов «Моби Дик» и «Преступление и наказание». Авторские мифы посылают рецептивному сознанию читателя «сигналы», которые обнажают присутствующие в текстах противоречия, подрывают и разрушают возможности целостного и однозначного восприятия обоих произведений.

Ключевые слова: авторский миф, логоцентризм, диалог, деконструкция, художественная онтология, родовая рефлексия, хронотоп, стратегия текста.

SUMMARY

Kalinichenko M.M. Herman Melville and Fyodor Dostoevsky. The authorial myths in the novels *Moby-Dick* and *Crime and Punishment*. – Manuscript.

The dissertation for the candidate of philological studies academic degree in comparative literature in specialty 10.01.05. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ternopil, 2008.

The dissertation investigates the typology of the authorial myths in the novels *Moby-Dick* and *Crime and Punishment*. An authorial myth is regarded as an artistic embodiment of a complex interaction of the subconscious (involuntary reproduction of mythological models, forms and structures) and their creative reception resulted in a conscious and deliberate artistic orientation of a writer towards mythologization of existence. An authorial myth determines idea concepts and artistic forms; it generates not only the mythopoetics of individual literary works but also the overall mythopoetics of creative work of concrete masters of letters.

The scholarly significance of typological research of specific processes of myth authorization and the essence and functions of the authorial myths created by Melville and Dostoevsky are highlighted in the dissertation. The study defines the social and cultural as well as the individual psychological origins of the authorial myths of both writers, and investigates the typological similarities of these myths as de-centered and inter-subjective, closely related in their artistic ontology.

Manifestations of typological similarities and distinctions of the mythopoetics of *Moby-Dick* and *Crime and Punishment* are outlined on the levels of the genre substance, features of the chronotopes and the text strategies.

Key words: authorial myth, logocentrism, dialog, deconstruction, artistic ontology, genre reflection, chronotope, text strategy.

Підписано до друку 28. 10. 2008 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура "Times".
Друк офсет. Ум. друк. арк. 1,16. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 пр. Зам. 84.

Друкарня видавництва "Волинські обереги".
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97.